

ջորդէ Հայ յայտնի գրողներու պատկերաւարքը, որոնց իւրաքանչիւրին գրական արդիւնքէն պատառիկ մը կը բարացուցէ անձնիւր գրողը իր սեփական մէջ: Գրական մշակներու այդ աւագումը կը լրանայ Ս. Բիւրքճեանի (Հայուհին իր օճախին մէջ), Փ. Թէրլէմէզեանի (Կոմիտաս վրդ.) և Մ. Սարեանի (Երեկոյ Արդունի մէջ), գեղեցիկ պատկերներով, որոնք դրասանգուած դարպասի մը երեւոյթով տարեգիրքի էջերէն ներս կ'առաջնորդեն ընթերցողը:

Ամբողջ հատորը երեք գլխաւոր մասերու կարելի է բաժնել 1. Սերմեր օտար հողի վրայ. 2. Հայ հետքեր Ռուսէն երկրին մէջ, և 3. Ռուսմանահայ քրոնիկոն: Առաջին մասին մէջ կը բովանդակուի Ռուսմանահայ գաղութին քանի մը կարկառուն գէմքերուն կեանքն ու գործունէութիւնը, որոնք իրենց պատկանած ցեղին բարոյանիշերով հարուստ՝ փառքն ու պարծանքը եղած են նաև իրենց բնակած երկրին: Գր. Պըլլալովուն մին է Ռուսմանահայ պարծանքներէն, որուն՝ Մինաս Թոխաթեցիի զրածողին յառաջաբանը, որ նոյն ատեն ամփոփումն է ամբողջ գրութեան, շահեկան յօդուածներէն մին է տարեգիրքին: Ուշագրաւ է նաև նոյն խորագրին տակ Յ. Ճ. Սիրունիի Մ. Էմինէսքուի քերթուածներուն խիստ յաջող թարգմանութիւնը, գրեթէ միակ մթերքը տարեգրքի գրական բաժինին, որոնց մէկ մասը հրատարակուած է արդէն անցեալ տարուան Անահիտին մէջ: Կարծէ յիշել նաև հայազգի Գր. Թրանքու Նաշը (ծն. 1873), և Իօն Փէթրէսքուն (1851-1932), մին պետական մարդ և հեղինակ, և միւսը հռչակաւոր գերասան, որոնք զիրենք երկնող ցեղին հանճարն են ցուցադրեր օտար հողի վրայ:

Երկրորդ մասին մէջ վեր հանուած են հայ ստեղծագործ միտքին նմոյշները Ռուսէն ճարտարապետութեան ու մշակոյթին մէջ, որ ամենէն արժէքաւոր ու հետաքրքրական բաժինն է տարեգիրքին: Նշանակալից են Ն. Եօնկայի, «Հայեր Ռուսէն պատմութեան մէջ», Պօկտան Հաթաէուի «Արճէլի վանքը», և մանաւանդ Կէօրկէ Պալլի «Հայ և Վրացական ազգեցութիւններ Ռուսէն ճարտարապետութեան վրայ», պատմական ու բանասիրական երեք յօդուածները, ուր Ռուսէն այս պարկեշտ

գիտնականները մանրամասնօրէն թուարկած են հայ արուեստի այդ մարդին մէջ յայտնագործած գեղեցկութիւնները Ռուսէն ասպնջական հողին վրայ:

Հանդէսին երրորդ մասը կը կազմեն Ռուսմանահայ Քրոնիկոն (967-1600) խորագրին ներքեւ պատմական անձերու և զէպքերու յիշատակարանաձև պատմական նշմարները, որ ամենէն աշխատուած ու շահեկան մասերէն մին է գործին:

Վերոյիշեալ երեք գլուխները կ'ամբողջանան, «Ինչպէս հիմնուեցաւ Ռուսմանահայ թեմը», «Թեմն և իր Համայնքները», և ուրիշ այլազան գրութիւններով, որոնք իրենց կարգին տարեգիրքի մը կազմիչ մասերն ըլլալով զայն իր գերին սահմանուած գործ մը կը դարձնեն:

Պատկերագիրը, մաքուր, և խնամաւոր ապագրութեամբ հատոր մըն է Արագ Տարեգիրքը, որուն գլխաւոր արժանիքը ինչպէս ըսինք, առաւելագէտ իր Ռուսմանահայ պատմութեան յուշագիրք մ'ըլլալուն մէջն է:

Ե. ԱՅՂ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

ԽՈՐՀՈՒՐԳ ԵՒ ԽՕՍԳ

Որքան ալ մեծ լինի աւանդութեանց, հաստատութեանց, և ճնշակաւ պայմաններու ազդեցութիւնը, որոշարեւոյ հաւար ազգի մը կեանքի ընթացքը և յաջողութիւնը կամ ձախողութիւնը, ժողովուրդին բնածին յատկութիւնները պիտի զգացնեն իրենց զիրենց, և, ի վերջոյ, պիտի կասարեւ գերակշիռ ազդեցութիւն մը միւս բոլոր ազդեցութիւններուն վրայ:

*

Պարսիկ ունեւոյ առողջ յարգանք մը մեր պատահիներուն հանդէպ: Ո՞վ զիսկ գուցէ ականջ հետեցնէ իրենց զիրենց հաւասար կացութեան այսօրուան մարդոց: Երբոր ականջ հասնին քառասուն կամ յիսուն տարեկան տղանց գերազանց հանդիսակալու՝ այն ասեմ միայն պիտի չունինք այնքաւ լիակատար անոնցմէ:

*

Արեւնոյ խիղճը, լուսաւորելով զայն Աստուծոյ զգացումովը: Այս և կենդանի քառագոյնը և նպասակը. ու ասոր կրնայ հասնիլ կեանքին ծնած կենդանի խօսքը միայն: